

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ВІДМІНИ РОЗСЕЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

*Заблотовська Н.В., Лейберюк О.М.**Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

Проаналізовано територіальні особливості розселення населення Чернівецької області із урахування природних особливостей її території. Проведено ряд статистичних розрахунків, що характеризують географію розміщення населення у Чернівецькій області. Визначено основні чинники перебігу процесів розселення загалом для регіону дослідження так і з урахуванням територіальних відмін.

Ключові слова: поселення, населений пункт, густина населення, густина поселень.

Вступ. Розселення як форма організації суспільства та середовища проживання населення відображає не лише економічні, комунікативні, виробничі сторони, але й етногеографічні особливості будови поселення. Особливу увагу до себе привертають поселення Чернівецької області із своїми соціально-економічними, природно-географічними, демографічними особливостями, тощо. Всі чинники, що в тій чи іншій мірі впливають на розселення та розміщення населення можна розрізнити як ті, що впливають на картину розселення, ті які в першу чергу позначаються на якісних характеристиках розселення та чинники котрі разом впливають як на територіальну структуру розселення так і на населення, котре замешкує населені пункти. Саме тому їх дослідження є науково цікавим та практично значимим.

Мета. Аналіз літературних джерел та первинної статистичної інформації показує, що навіть для такої невеликої за площею, але із різноманітними природними умовами області як Чернівецька, процеси розселення мають свої територіальні особливості. Отож, ми поставили з мету дослідити ці особливості, визначити чинники їх формування та виділити розселенські регіони в межах Чернівецької області.

Виклад основного матеріалу. Сучасне розселення населення значною мірою є геодемографічним відображенням того історичного розвитку, який проходить система населених пунктів в процесі свого функціонування. Зміни чисельності населення майже завжди призводять до його перерозподілу в межах певного регіону, до посилення урбаністичних процесів, концентрації його в більш сприятливих для життєдіяльності ареалах і розселенських зонах.

Станом на 1 січня 2013 року територію Чернівецької області замешкувало 907,2 тис. осіб, з яких 42,1 % становили мешканці міських поселень і 57,9% склали мешканці сіл. Спостерігаються відміни у географії чисельності міського та сільського населення. Так, найбільша частка сільського населення у Герцаївському, Новоселицькому та Глибоцькому районах (частка

сільського населення складає 93,4, 90,2 та 87,1 % відповідно). Найменшу частку сільського населення, а відповідно вищий рівень урбанізації фіксуємо у Вижницькому (31,3 %), Сторожинецькому (24,9 %) та Сокирянському (21,3 %) адміністративних районах [5].

Однак, досить часто кількісних абсолютних значень людності не завжди достатньо для відображення територіальних особливостей заселення. А надто, коли територія дослідження має такі різноманітні природні умови, як Чернівецька область. Саме тому при дослідженні розселення доцільно використовувати відносні показники, наприклад значення густоти населення. Пересічна густина населення Чернівецької області становить 111,7 осіб на км², що значно вище від загально державного показника (76).

На території дослідження чітко виділяються райони Чернівецької області котрі розміщені в межах зони інтенсивних зв'язків із містом Чернівці, це рівнинні райони із найвищими значеннями густоти населення - Кіцманський, Новоселицький та Глибоцький райони (115,5, 109,7 та 108,1 особи на квадратний кілометр відповідно). Аналогічна тенденція спостерігається і при розрахунках густоти сільського населення. Відповідно найнижчі показники густоти населення зафіксовані у гірських районах області - Путильському та Вижницькому.

Особливості розселення населення Чернівецької області, в першу чергу пояснюються природним умовами території. Специфіка природних умов досліджуваного регіону у тому що при найменшій площі в Україні в межах Чернівецької області спостерігаємо рівнинні, передгірські та гірські ландшафти.

Слід відмітити, що природна складова в сукупності із соціально-економічними особливостями зумовили відмінності у людності поселень Чернівецької області. Зауважимо що при пересічній людності поселень Чернівецької області 2237 особи на поселення, чисельність мешканців у населених пунктах Чернівецької області коливається від 20 осіб у селі Випчина Путильського району до 6972

особи у селі Клішківці Хотинського району, 6284 в селі Камянка Глибоцького та 250 тисяч у Чернівцях.

Найвища пересічна людність населених пунктів характерна для поселень Сторожинецького району близько 2500 осіб, що в першу чергу пояснюється врахуванням людності Сторожинця та Красноільська. А от якщо аналізувати пересічну людність Глибоцького та Новоселицького районів, то тут можна зауважити все ж таки на переважаючій людності поселень. Найменші показники пересічної людності населених пунктів фіксуємо у Путильському районі, де в середньому число мешканців становить 530 осіб. При найбільшій людності у Путилі (3335 осіб) та с. Дихтинці (1774 особи). Зауважимо, що 19 поселень із 51 замешкує менше 250 осіб [5].

Найкраще природні особливості території проявляються у розміщенні населених пунктів, що можемо простежити у географії показників пересічної відстані між поселеннями та значень щільності розташування населених пунктів по території. Як один так і інший показники залежать в першу чергу від площі території та числа поселень розташованих на ній. Особливо важливо враховувати такі характеристики при аналізі розселення в гірських та передгірських районах. При аналізі щільності розміщення поселень та пересічної відстані між ними в першу чергу зауважимо на розселенні населення у Кіцманському та Герцаївському районах. При пересічних показниках щільності поселень 7,6 та 7,8 поселень на 100 квадратних кілометрів та значеннях пересічної відстані між ними менше 4 кілометрів, ці адміністративні райони характеризуються найгустішою поселенською мережею.

У свою чергу Сторожинецький та Вижицький райони відзначаються досить рідкою мережею поселень, що можна пояснити значними площами районів, специфічними умовами території та досить високою пересічною людністю поселень. А при розрахунках досліджуваних показників враховуються площа та кількість населених пунктів. Цікавими у плані розміщення поселень є Путильський та Заставнівський адміністративні райони. Висока щільність поселень в них пояснюється їх кількістю при порівняно малій пересічній людності - населення просто розпоширене між населеними пунктами.

З метою детального вивчення розселення населення Чернівецької області нами було розраховано показники коефіцієнта концентрації населення (всього, міського та сільського). Найвищі показники концентрації населення фіксуємо у Новоселицькому, Кіцманському та Сторожинецькому адміністративних районах та

Чернівецькій міській раді (відповідно 19,6; 19,3; 17,9; 20,4). Найнижчі значення концентрації населення у Путильському (6,2) районі та Новодністровській міській раді (4,0) [5].

Якщо проаналізувати географію розподілу значень коефіцієнта концентрації населення по адміністративних районах Чернівецької області то можна чітко спостерігати, що концентрація населення розходить радіально від обласного центру міста Чернівці, що ще раз підтверджує нашу тезу про важливість соціально-економічного чинника для сучасного розселення населення в регіоні дослідження.

Важливим чинником для розвитку демографічних процесів, а відповідно й розселення є роль міських поселень. Основну частку міських поселень Чернівецької області (64 %) складають малі міські поселення, з яких 46 припадає на поселення із чисельністю населення від 5001 до 10000 осіб. Для селищ міського типу також переважаючою є група людністю понад 5000 осіб. Таким чином, переважаючою людністю для міських поселень регіону є діапазон від 5 до 10 тисяч мешканців. Проаналізувавши географію розподілу значень урбанізованості та коефіцієнта концентрації міського населення можна відзначити, що для розвитку урбанізаційних процесів у Чернівецькій області як і для Західної України загалом (при розгляді географії досліджуваних показників, простежується межа між Північною Буковиною та Північною Бессарабією) пріоритетним є розвиток селищ міського типу - містечок, важливими також є і субурбанізаційні процеси які відбиваються і на розвитку міських поселень розташованих поблизу великого міста.

Сільське розселення є невід'ємною складовою єдиного процесу розселення, в якому міське та сільське розселення тісно взаємопов'язані та взаємозалежні, але розвиток яких відбувається під впливом різних чинників і у різних напрямках. Сільське населення замешкує 398 сільських населених пункти, чисельність яких коливається від 23 у Герцаївському районі до 50 у Путильському. Однак, враховуючи різні діапазони величини чисельності їх мешканців, це один із тих випадків коли кількість не завжди переходить якість. Аналізуючи пересічну чисельність сільського населення по адміністративних районах Чернівецької області можна чітко виділити територіальні особливості у сільському розселенні. Так, при найбільшій чисельності сільських поселень у Путильському районі їх пересічна людність становить 448 осіб. В той час як при наближеній до пересічнообласн чисельності сільських поселень (по 37 проти середньо

обласному 36) Сторожинецькому та Глибоцькому районах пересічна чисельність населення становить 1978 та 1716 осіб відповідно.

Основну частку сільських населених пунктів Чернівецької області складають великі села із числом мешканців від 1001 до 3000 осіб. Групи невеликих та середніх сільських поселень складають 44 % від загальнообласного числа сільських поселень. Як результат комплексного аналізу характеристик розселення сільського населення можемо сказати, що найвищі показники концентрації сільського населення притаманні Новоселицькому, Глибоцькому та Кіцманському районам. Найнижчі ж показники фіксуємо у гірських Путильському та Вижницькому та віддалених Сокирянському та Кельменецькому. Що ще раз показує значимість соціально-економічного чинника у розвитку сільського розселення.

Нами було складено рейтингові ряди значень показників, що характеризують розселення населення Чернівецької області за принципом "найпозитивніші значення розселення - найвищий рейтинг". Зауважимо, що проранжовано було 17 показників, що характеризують розселення загалом, міське та сільське. Загальний рейтинг було розраховано як рейтинг сумарного значення набраних балів. Проаналізувавши територіальні особливості розподілу рейтингових балів розселенських характеристик адміністративних одиниць Чернівецької області нами виділено три розселенських регіони - центральний, південно-західний та східний.

Так, Центральний розселенський регіон, із центром містом Чернівці та навколишніми адміністративними районами, поселення яких знаходяться в зоні інтенсивних зв'язків із обласним центром. Об'єднав сім адміністративних районів (Сторожинецький, Кіцманський, Заставнівський, Хотинський, Новоселицький, Герцаївський, Глибоцький) та обласний центр. Характеризується найкращими розселенськими показниками, що зумовлено високим рівнем соціально-економічного розвитку, зручним та вигідним географічним

розташуванням, сприятливими тенденціями демографічного розвитку. Південно-західний регіон виділений на базі Путильського та Вижницького адміністративних районів. Для цих гірських районів притаманні низькі розселенські показники, однак за рахунок висхідних демографічних процесів, що сформувалися тут ми виносимо його на загальне друге місце. Третій регіон розселення сформувався на базі Кельменецького та Сокирянського адміністративних районів територіально до них відноситься і місто обласного підпорядкування Новодністровськ, однак він займає друге місце у загальнообласному рейтингу. Східний розселенський регіон є найпроблемнішим на території Чернівецької області, оскільки за рахунок периферійного розташування значно втрачає у рівні соціально-економічного розвитку.

Висновки. Виділення кожного регіону підкреслило виділені нами в ході дослідження тези щодо чинників розселення на території дослідження. Сучасні процеси розселення є результатом комплексного впливу чинників різного характеру (історичних, природно-географічних, етнічних, демографічних, екологічних, соціально-економічних тощо), при домінуючому значенні останньої складової.

Список літератури

1. Джаман В.О. Регіональні системи розселення: демографічні аспекти / Василь Олексійович Джаман. - Чернівці: Рута, 2003. - 392 с.
2. Доценко А.І. Регіональне розселення: проблеми і перспективи / Анатолій Іванович Доценко. - К.: Наукова думка, 1994. - 195 с.
3. Жупанський Я.І. Географія Чернівецької області: навчальний посібник / Я.І. Жупанський, М.М. Куниця, Л.І. Воропай та ін. - Чернівці. - 1993. - 190 с.
4. Заставецький Т.Б. Система міських поселень агропромислового регіону в умовах трансформації суспільства: [монографія] / Тарас Богданович Заставецький - Тернопіль: Ред.-вид. Відділ ТНПУ, 2005. - 160 с.
5. Матеріали Головного управління статистики в Чернівецькій області.

Заблотовская Н., Лейберюк А. Территориальные отличия расселения населения Черновицкой области. Сделан анализ территориальных отличий расселения населения Черновицкой области с учетом особенностей ее поверхности. Проведены статистические исчисления показателей расселения населения Черновицкой области. Обозначено основные факторы формирования процессов расселения для региона в общем, так и с учетом территориальных отличий.

Ключевые слова: поселения, населенный пункт, густота населения, густота поселений.

Zablotovska N., Leiberyuk O. Territorial Differences of Population Settlement in Chernivtsi Region. The territorial and natural peculiarities of the population settlement of Chernivtsi region have been analyzed. Some statistical computations which characterize the geography of population area in Chernivtsi region have been offered. The main factors of the course of settlement processes and some territorial differences of the above mentioned region have been singled out.

Key words: settlement, population centre, density of population, settlement density.